ŢÎMPĂU v. Romania (№ 70267/17)

Обставини справи

Справа стосувалась відмови національних судів розглянути скаргу заявниці на рішення місцевого архієпископа відкликати наданий їй дозвіл на роботу вчителем релігії, що призвело до припинення її трудових відносин, та, як вона стверджувала, порушило її права на доступ до суду та повагу до її приватного життя. Заявниця прямо посилалася на статті 6 і 9 Конвенції та, по суті, на статтю 8 Конвенції.

Заявниця 1964 року народження протягом двадцяти років була викладачем православної релігії у середній загальноосвітній школі міста Câmpulung Moldovenesc (повіт Сучава, Румунія).

18 лютого 2015 року заявниці було присвоєно найвищий для вчителя середньої школи кваліфікацій рівень, також вона отримала найвищий можливий бал за наслідками оцінки її професійної діяльності комісією. Батьки учнів були задоволені методами викладання заявниці, які підвищували інтерес до предмета та заохочували їх до активної участі під час уроків.

12 та 20 березня 2015 року директор школи, у якій працювала заявниця, повідомив місцевого інспектора шкіл з питань релігійного навчання (надалі – інспектор), що 12 листопада 2014 року Конституційний Суд виніс рішення, яке набрало чинності 9 березня 2015 року та надало батькам право вибору, зараховувати чи не зараховувати своїх дітей на курс з вивчення релігії. Директор також повідомив, що батьки, які відмовилися записати своїх дітей на курс релігієзнавства, заявили, що хотіли б записати своїх дітей на цей курс, але тільки за умови, що його буде викладати не заявниця, зокрема, через її нібито неналежну та образливу поведінку під час навчального процесу.

За наслідками вивчення зазначеної вище ситуації, інспектор надіслав зібрані відомості щодо заявниці за період з 1997 по 2015 рік до Сучавської та Редеуцької архієпархії (*the Archdiocese of Suceava and Rădăuţi*) («Архієпархія») із проханням розглянути питання про те, чи може бути збережений дозвіл (binecuvântarea), наданий заявниці православним архієпископом Сучавським та Редеуцьким (*the Orthodox Archbishop of Suceava and Rădăuţi)* («Архієпископ») для роботи в якості вчителя православної релігії.

19 травня 2015 року, у відповідь на вищезгаданий запит, Архієпископ повідомив Інспекцію, що він вирішив відкликати дозвіл (*binecuvântarea*), який він надав заявниці на роботу в якості вчителя православної релігії в школах повіту Сучава. Він попросив Інспекцію та школу виконати його рішення. Архієпископ зазначив, що в липні 1997 року заявниця порушила закон про освіту і протокол, підписаний між Православною Церквою і Міністерством національної освіти (*Ministerul Educaţiei Naţionale* – «Міністерство»), який був чинним на той час. Зокрема, заявниця взяла участь у конкурсному іспиті на посаду викладача релігії (*concurs de titularizare*), незважаючи на те, що Ясський факультет православної теології (*the Iași Faculty of Orthodox Theology*) повідомив Інспекцію про те, що заявниця не мала права

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

на заміщення такої посади. Крім того, до Архієпископа також надходили численні скарги від дітей батьків і від керівництва школи щодо тих самих питань, пов'язаних із заявницею.

10 червня 2015 року Інспекція повідомила школу заявниці про те, що 19 травня Архієпископ відкликав свій дозвіл, наданий їй та попросила школу розірвати трудовий договір із заявницею протягом п'яти робочих днів. Рішенням від тієї ж дати директор школи, в якій працювала заявниця, розірвав трудовий договір із заявницею з 11 червня 2015 року, зазначивши, що її працевлаштування було припинено автоматично відповідно до рішення Архієпископа від 19 травня 2015 року та положень трудового законодавства.

11 червня 2015 року заявницю було повідомлено про вказане рішення.

17 червня 2015 року заявниця подала позов проти Інспекції та Архієпархії до Сучавського повітового суду (the Suceava County Court) (далі – «Повітовий суд») та просила суд визнати недійсними рішення від 19 травня та 10 червня 2015 року.

Проміжним рішенням від 15 вересня 2015 року Повітовий суд визнав, що він має юрисдикцію (повноваження) розглядати цю справу, а рішенням від 23 лютого 2016 року суд відхилив позов заявниці, зазначивши, серед іншого, що заявниця не просила суд розглядати питання про те, чи було відкликання архієпископом свого дозволу законним.

20 вересня 2016 року Апеляційний Суд задовольнив апеляційну скаргу заявниці, скасувавши рішення від 23 лютого 2016 року та направивши справу на новий розгляд до Повітового суду.

У своєму рішенні від 14 грудня 2016 року Повітовий суд зазначив, що дозвіл, наданий викладачу релігії, може бути відкликаний за істотні порушення моралі та доктрини релігійної конфесії. Такі дисциплінарні питання вирішуються у відповідності до правил, які є специфічними для кожної конфесії, і тому виходять за межі юрисдикції світських судів. Суд підкреслив, що національні суди не мають юрисдикції здійснювати правосуддя щодо дій, які порушують внутрішні дисциплінарні правила релігійних конфесій, оскільки відповідальність за такі порушення регулюється не загальними правовими нормами, а нормами, специфічними для кожної релігійної конфесії, а у відповідності до практики Конституційного Суду питання наявності порушення дисциплінарних норм за таких обставин може бути визначено лише церковними судами, оскільки лише вони можуть оцінити відповідність вчинених діянь духовній ролі релігійної конфесії.

Повітовий суд звернув увагу заявниці на те, що відсутність у рішенні Архієпископа інформації про можливість його оскарження в церковних судах не завадила їй скористатися цим засобом правового захисту. В частині оскарження рішення школи від 10 червня 2015 року суд виснував, що дозвіл Архієпископа є обов'язковою умовою для працевлаштування особи викладачем релігії, а тому відкликання такого дозволу тягне за собою автоматичне розірвання трудового договору у відповідності до положень трудового кодексу.

Остаточним рішенням Апеляційного Суду від 21 червня 2017 року було відхилено апеляційну скаргу заявниці.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

Апеляційний Суд погодився з рішенням суду першої інстанції та додав, що національне законодавство фактично визнає, що релігійні конфесії можуть мати свої власні суди, які розглядають проблеми внутрішньої дисципліни. Більше того, у зв'язку з цим відповідні положення Кодексу законів про працю не можуть бути застосовані. Відкликання дозволу Архієпископа у справі заявниці стосувалося питань порушення дисципліни, а тому світські суди не мали юрисдикції розглядати заяви про порушення внутрішніх дисциплінарних правил релігійної конфесії, оскільки юридична відповідальність у таких питаннях регулюється законами, специфічними для цієї релігійної конфесії, а не звичайним законодавством.

Зрештою, Апеляційний Суд постановив, що у світлі вищевикладеного, йому не потрібно було розглядати вимоги заявниці в частині поновлення на посаді та виплати заробітної плати з дати припинення трудових відносин.

Заявниця скаржилася до ЄСПЛ на те, що відмова національних судів розглянути її скаргу на рішення місцевого архієпископа відкликати дозвіл, який він надав заявниці для роботи викладачем релігії, призвела до припинення її трудових відносин, порушила її право на доступ до суду та право на повагу до її приватного життя. Заявниця прямо посилалася на статті 6 і 9 Конвенції та, по суті, на статтю 8 Конвенції.

Оцінка Суду

Стаття 6 Конвенції

Першочергово ЄСПЛ розглянув питання щодо порушення статті 6 Конвенції, яке, на думку заявниці, полягало в незаконному обмеженні її права на доступ до суду щодо оскарження рішення Архієпископа до незалежного та неупередженого суду, оскільки відмова національних судів розглянути законність такого рішення, навіть якщо воно стосувалося працівниці державної школи, призвело до автоматичного припинення її трудових відносин.

Суд нагадав загальні принципи, викладені у його прецедентній практиці для оцінки можливості застосування статті 6 Конвенції у її цивільному аспекті (див. рішення у справі Károly Nagy v. Hungary [ВП]).

ЄСПЛ зазначив, що питання, на яке необхідно було відповісти у цій справі, полягало в тому, чи мала заявниця «право», яке, принаймні на спірних підставах, можна було визнати присутнім в національному законодавстві, щоб подати вищезгаданий позов до національних світських судів.

Суд повинен виходити з положень національного законодавства та їхнього тлумачення національними судами (див. згадане рішення у справі Károly Nagy, § 65, з подальшими посиланнями). Розгляд справи Судом передбачає оцінку змісту національного законодавства і, якщо це застосовно, оцінку, яка призводить до висновку, відмінного від того, якого дійшли національні суди. Тим не менш, такий розгляд буде доречним лише у випадку, якщо висновки національних судів будуть визнані свавільними або явно необґрунтованими (там само, § 71).

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

Проаналізувавши рішення Конституційного Суду Румунії 2008 та 2016 років щодо виключної юрисдикції церковних судів з розгляду порушень дисциплінарного характеру, що стосуються віровчення, моралі та дисципліни релігійної конфесії, а також загальну правову базу та судову практику, що існували в Румунії на момент подання заявницею скарги, ЄСПЛ констатував, що висновки національних судів про відсутність у них юрисдикції та їхнє рішення про відхилення скарги заявниці на рішення Архієпископа як неприйнятної не можуть вважатись свавільними або явно необґрунтованими.

Отже, беручи до уваги характер скарги заявниці, підстави для її працевлаштування в якості викладача православної релігії та національне законодавство і те, як воно тлумачилося національними судами як до виникнення спору заявниці, так і під час провадження, ініційованого нею, Суд дійшов висновку, що заявниця не мала «права», яке можна було б, принаймні на спірних підставах, визнати за нею відповідно до національного законодавства. Інший висновок призвів би до створення Судом, шляхом тлумачення пункту 1 статті 6 Конвенції, матеріального права, яке не мало правової основи в державі-відповідачі (див., mutatis mutandis, згадане рішення у справі Károly Nagy, § 77).

Отже, ЄСПЛ дійшов висновку, що цивільний аспект статті 6 Конвенції не застосовується до обставин цієї справи. Таким чином, Суд визнав, що ця скарга є несумісною *ratione materiae* з положеннями Конвенції і була відхилена відповідно до підпунктів 3 (a) и 4 статті 35 Конвенції.

Стаття 8 Конвенції

У світлі своєї практики та з огляду на те, що заявниця зосередила увагу у своїй скарзі та заявах на причинах припинення її трудових відносин та на стверджуваних наслідках її звільнення, Суд вважав, що питання, порушені у цій справі, доцільніше розглядати за статтею 8 Конвенції (див. mutatis mutandis, рішення у справах Fernández Martínez v. Spain [ВП] (витяги); Travaš v. Croatia та Pişkin v. Turkey).

Суд повторив, що зі статті 8 Конвенції не може випливати загальне право на працевлаштування або поновлення строкового трудового договору (див. згадане рішення у справі Fernández Martínez, § 109). Тим не менш, Суд вже мав нагоду розглянути питання про застосовність статті 8 Конвенції до сфери зайнятості. У зв'язку з цим він нагадав, що «приватне життя» є широким поняттям та не має вичерпного визначення (див., серед інших джерел, рішення у справі Schüth v. Germany). Було б недоцільно обмежувати поняття «приватне життя» «близьким колом», в якому особа може жити своїм особистим життям на власний розсуд, і повністю виключати з цього поняття зовнішній світ, який не охоплюється цим колом (див. рішення у справі Niemietz v. Germany).

У справах, що стосуються трудових спорів, Суд застосовує поняття «приватне життя» на основі двох різних підходів: (a) визначення питання «приватного життя» як причини спору (підхід, заснований на причинах) та (б) виведення питання «приватного життя» з наслідків оскаржуваного заходу (підхід, заснований на наслідках) (див. рішення у справі Denisov v. Ukraine [ВП]).

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

ЄСПЛ підкреслив, що на статтю 8 Конвенції не можна посилатися, скаржачись на втрату репутації, яка є передбачуваним наслідком власних дій, таких як, наприклад, вчинення кримінального правопорушення. Цей розширений принцип повинен охоплювати не лише кримінальні правопорушення, але й інші проступки, що тягнуть за собою певну міру юридичної відповідальності з передбачуваними негативними наслідками для «приватного життя» (див. згадане рішення у справі Denisov, § 98).

У світлі зазначених вище критеріїв Суд досліджував, як питання приватного життя може виникнути у даному трудовому спорі – у зв'язку з причинами розірвання трудового договору або наслідками такого розірвання для приватного життя заявниці. Так, ЄСПЛ дійшов висновку, що наслідки оскаржуваного звільнення для «найближчого оточення» заявниці слід розглядати як такі, що стосуються погіршення матеріального добробуту заявниці та її сім'ї, у зв'язку з цим достатньо зазначити, що заявниця втратила роботу, тобто засоби до існування. Що стосується здатності заявниці встановлювати та підтримувати стосунки з іншими людьми, Суд зазначив, що звільнення з роботи та причини, які спричинили таке звільнення, позбавили її права працювати вчителем православної релігії не лише у школі, в якій вона працювала, але й у будь-якій іншій державній чи приватній школі в окрузі.

Врешті, ЄСПЛ виснував, що такий захід мав достатньо серйозні наслідки для приватного життя заявниці та, власне, рівень серйозності для порушення питання за статтею 8 Конвенції. Таким чином, це положення застосовне до цієї справи.

(a) Чи мало місце втручання

Спираючись на свою прецедентну практику, ЄСПЛ визнав, що безпосередня участь державного органу, а саме державної школи у процесі прийняття рішення про звільнення заявниці шляхом виконання рішення церкви про відкликання дозволу на викладання релігійної освіти становить втручання в право заявниці на повагу до приватного життя (див. згадані рішення у справах Fernández Martínez, §§ 115-16, та Travaš, §§ 75-77).

(b) «У відповідності до закону»

З урахуванням обставин справи та обґрунтування Суду щодо скарги заявниці за статтею 6 Конвенції, ЄСПЛ погодився, що втручання мало правову основу у відповідних положеннях національного законодавства і що вони відповідали вимозі «законності», встановленій у його прецедентній практиці.

c) Законна мета

ЄСПЛ погодився з доводами сторін і, на його думку, звільнення заявниці може розглядатись як переслідування законної мети захисту прав і свобод інших осіб, а саме Православної Церкви та, зокрема, її автономії у виборі осіб, акредитованих для викладання релігійного вчення. Також Суд вважав, що дане втручання було виправдане правом батьків обирати релігійну освіту для своїх дітей та ставленням окремих батьків до заявниці.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

d) Необхідність у демократичному суспільстві

ЄСПЛ зіслався на загальні принципи та фактори, викладені у згаданій справі Fernández Martínez (§§ 123-32), що мають братись до уваги при встановленні балансу між правом на повагу до приватного життя та обов'язком держави захищати автономію церкви у випадках, коли трудові відносини з викладачем релігії були припинені, оскільки церква вважала, що така особа не відповідає вимогам для такої посади:

(α) Статус (особа) заявника

Як зазначив Суд, з викладених обставин неможливо встановити, чи отримувала коли-небудь заявниця дозвіл Архієпископа, водночас, відповідно до інформації, наданої Інспекцією, такий дозвіл був отриманий лише за рік до того, як він був відкликаний, з чим не погоджувалася заявниця. Таким чином, ЄСПЛ вважав, що заявниця, вступаючи у відносини між Церквою і державою щодо викладання православної релігії та підписавши трудовий договір, добровільно взяла на себе підвищений обов'язок бути лояльною до Православної Церкви і відповідних професійних та дисциплінарних обмежень, які, у певній мірі, звузили сферу її права на повагу до її приватного життя. З огляду на викладене та відповідну прецедентну практику, ЄСПЛ не бачив підстав вважати, що на час подій, які стали підставою для розгляду даної справи, договірний обов'язок щодо лояльності та пов'язані з нею обмеження припинили своє існування.

(γ) Відповідальність Держави як роботодавця

ЄСПЛ встановив, що заявниця була найманим працівником і отримувала грошові кошти від держави і дана обставина не впливала на обсяг обов'язків, покладених на заявницю щодо Православної Церкви або заходів, які Церква могла вжити у випадку порушення таких обов'язків. ЄСПЛ також взяв до уваги, що роботодавець заявниці не був зобов'язаний розглядати можливість надання заявниці іншої посади у школі та зазначив, що такі дії були частиною обов'язку держави щодо пошуку балансу між захистом приватного та професійного життя заявниці і реалізацією церковної автономії.

(δ) Суворість покарання

Як було зазначено вище, ЄСПЛ визнав, що рішення про припинення трудових відносин являло собою покарання, яке мало серйозні наслідки для її особистого життя. Тим не менш, Суд зазначив, що санкція була застосована з причин, які, у разі їх доведення, як зазначила сама заявниця, могли б призвести до дисциплінарної відповідальності будь-якого викладача, незалежно від предмета, який він викладав. Також ЄСПЛ звернув увагу на те, що на відміну від обставин інших справ, заявниця не була позбавлена можливості знайти будь-яку іншу роботу на підставі своєї кваліфікації магістра філософії, що є абсолютно непов'язаним з особливою домовленістю між державою і Православною Церквою про викладання православної релігії.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.

Суд також вважав за доречне звернути увагу на те, що заявниця не була залучена до дисциплінарного провадження, відкритого щодо неї, і таке звільнення не базувалося на причинах, які стосувалися особи працівника, як це передбачено відповідними нормами трудового законодавства, що зрештою могло б призвести до втрати допомоги по безробіттю. Зважаючи на всі досліджені обставини справи, на думку ЄСПЛ, у даному випадку не можна стверджувати, що наслідки рішення про розірвання трудового договору для заявниці були надмірними.

є) Перегляд національними судами

Незважаючи на те, що стаття 8 Конвенції не містить процедурних вимог, ЄСПЛ не міг би достатньою мірою оцінити, чи були причини, наведені національними органами для обґрунтування свого рішення про звільнення, достатніми для цілей пункту 2 статті 8 Конвенції, без встановлення факту того, чи забезпечив загальний процес прийняття рішення необхідний захист інтересам заявниці.

Суд зазначив, що заявниця могла оскаржити розірвання трудового договору в повітовому та апеляційному судах на загальних підставах, що і було зроблено у даній справі. На думку ЄСПЛ національні суди взяли до уваги всі відповідні фактори та врахували інтереси заявниці в рамках обмежень, накладених на них обов'язком поважати автономію Православної Церкви. При цьому, заявниця, беручи на себе завдання викладати православну релігію, знала або повинна були знати про потенційні наслідки підвищеного обов'язку бути прихильною Православній Церкві, яким вона була обмежена, зокрема, для збереження свого авторитету як викладача.

З огляду на обставини справи та межі розсуду держави у даній справі ЄСПЛ вважав, що втручання у право заявниці на повагу до приватного життя було співмірним та констатував відсутність порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалено Палатою 5 грудня 2023 року й набуло статусу остаточного 5 березня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

© Переклад й опрацювання цього рішення здійснено Верховним Судом.